

Lies, de lotgenoot van Hannie Schaft

ELISE DAMMERS (1921-1945)

Hoe de tijd het lot
kan bepalen

Twee jaar was het niet mogelijk vanwege corona, maar op 4 mei kunnen we weer samen de oorlog herdenken en de impact die het op onze omgeving had. Door de gebeurtenissen elders in Europa actueler dan ooit. Ook de Spiegelvrienden gaan weer een krans leggen, zoals al vele jaren gebruik is, bij het monument aan de Frederik van Eedenlaan. In deze uitgave van Spiegel schrift presenteren we drie bijzondere verhalen over mensen uit Het Spiegel en hun bijzondere lotgevallen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Een jonge, talentvolle vrouw, opgegroeid aan de Koningin Emmalaan in Het Spiegel, kwam mede door haar dispuutsgenoot Hannie Schaft in het verzet terecht. Het meisje met het rode haar werd na de oorlog beroemd, het verhaal van Lies Dammers bleef tot nu toe onderbelicht. Ze stierf aan het einde van de oorlog in Ravensbrück, het grootste en beruchtste concentratiekamp voor vrouwen.

LIES DAMMERS

Op 27 mei 1921 werd Elise Dammers geboren. Haar ouders woonden vanaf 1915 in een prachtig vrijstaand huis aan de Koningin Emmalaan 17a in Het Spiegel¹.

Lies ging naar de Koningin Emmaschool om de hoek en vervolgens naar de Gooische HBS. Ze was intelligent, sportief,

sociaalvoelend en zat in het bestuur van de VCJC (Vrijzinnig Christelijke Jeugd Centrale). Nadat ze haar HBS-diploma had behaald, ging ze Medicijnen studeren in Amsterdam.

Elise kwam in hetzelfde jaar aan als Jo (Hannie) Schaft. Hannie zou door de bestaande dispuuten 'te saai' zijn bevonden. Ze lieten haar niet toe. Samen met twee andere leden besloot zij daarop in 1939 dispuut GEMMA op te richten. GEMMA staat voor 'Gemmare e minoribus appetinus'. Vertaald: 'Uit de kleine dingen streven wij naar het grote'. De meisjes van andere dispuuten noemden GEMMA spottend 'Geen Enkel Meisje Meer Alleen'. Schrijnend om nu de foto's te zien van heerlijke dispuutsweekenden. Van zorgeloze, talentvolle, pittige jonge vrouwen in de bloei van hun leven, die nog geen weet hadden van hoe hun levens kort daarna drastisch zouden veranderen. Voor vijf van de elf dispuutsgenoten van het eerste uur eindigde dit vroegtijdig met de dood.

OOORLOG, VERZET EN VERRAAD

De Tweede Wereldoorlog brak uit. Met name de Joodse bevolking kreeg te maken met een toenemend aantal beperkende maatregelen, en erger.

De loyaliteitsverklaring die de Duitse bezetter vanaf 1943 aan studenten oplegde, stuitte op verzet bij de leden van GEMMA².

HET OUDERLIJK HUIS VAN LIES' DAMMERS AAN DE KONINGIN EMMALAAN 17A IN HET SPIEGEL

Een aantal van hen, onder wie Hannie en Liesje (zoals Elise door haar dispuutsgenoten werd genoemd) deden al verzetswerk en waren niet van plan daarmee te stoppen. Zo bracht Lies Joodse kinderen naar onderduikadressen en zorgde zij voor valse persoonsbewijzen en voedselbonnen.

Haar moeder verborg in het ouderlijk huis aan de Koningin Emmalaan twee Joodse onderduikers: de studente Sophia Elzas uit Amsterdam, net zo oud als Elise, en de 33-jarige Amsterdamse textielinkoper Mozes Cohen. Waarschijnlijk als gevolg van verraad werden Elise en de onderduikers op dinsdagochtend 18 april 1944 door rechercheur Spaans van de SD uit Den Haag op de Koningin Emmalaan 17a opgepakt. Sophia's ouders waren al op 5 maart 1943 naar Sobibor gedeporteerd en daar bij aankomst vermoord. Sophia en haar twee zusjes kwamen in Auschwitz om het leven. Mozes stierf op 20 januari 1944 in Dachau. En wat werd Elise's lot...

LIJDENSWEG

Waarschijnlijk is Elise eerst in het Oranjehotel in Scheveningen gevangengezet. Vandaaruit is ze op 5 juni 1944 naar kamp Vught gedeporteerd. Vanuit kamp Vught schreef Elise op 16 juli 1944 een brief geadresseerd aan dr. H.J. Heering, predikant van de Remonstrantse Gemeente Naarden-Bussum. Zijn vrouw was bevallen van een dochter. In haar brief feliciteerde Elise hen.

Een paar citaten uit deze brief: '... dat dit kind maar veel mag vergoeden en verzachten... Ik zou het graag zien... Ook schrijf ik hier, Moeders brief, die ik 13 juli ontvang... Geld niet ontvangen. Wanneer, hoe en hoeveel verzonden? Maag prima. Pakjes groot feest. Brieven nog meer. Kijk ik elke week naar uit... Maak je leven aangenaam, dan doen wij hier ook... God heeft zijn doel... Jullie Lies.

Deze brief werd pas een jaar later bezorgd bij de familie Heering.

De vele gezichten van

Vrouwen in Verzet

noord-hollands archief

Vanuit Vught werd Elise overgebracht naar de gevangenis in Harburg, vlakbij Hamburg. Daar zou Elise medegevangenen hebben geholpen bij het opzetten van een ontsnappingsroute. Ze werd betrap en op 9 september 1944 naar Ravensbrück gedeporteerd. Ruim drie maanden later overleed zij, nog geen 24 jaar oud, volgens de officiële rapporten aan tyfus. In een interview met Heering in 1997 in Trouw zei hij: "Eén van mijn liefste catechisanten die joden in huis had, is in Ravensbrück doodgeknuppeld." Hij zal bedoeld hebben op Elise.

De huidige bewoners van de villa die ooit Elise's ouderlijk huis was, wisten niets van deze geschiedenis. Toen ik hen daar onlangs over vertelde waren ze diep onder de indruk. Het huis heeft een monumenten status en toen zij zo'n 25 jaar geleden zochten naar gegevens van originele details van het huis hebben zij in dat kader Willemina, de zus van Elise, weten te traceren. Het aanbod aan haar om het huis nog eens te bekijken nam ze van harte aan. Tijdens haar bezoek zei ze dat ze er goede en minder goede tijden had meegeemaakt. En dat haar zus 'beroemd' was geworden.

EERBETOON

Beroemd. Het is maar hoe je het noemen wilt. Na de oorlog is Hanne Schaft, het meisje met het rode haar, bekend ge-

VELE GEZICHTEN VAN VROUWEN IN VERZET

Het Noord-Hollands Archief heeft ruim anderhalf jaar onderzoek gedaan naar vrouwen die tijdens de Tweede Wereldoorlog in verzet kwamen. In de samenleving is voornamelijk het gewapend verzet in herinnering gebleven, dat vooral werd uitgevoerd door mannen. Maar juist ook vrouwen speelden een cruciale rol. Ze waren belangrijke schakels in de infrastructuur van het verzet en werden, juist omdat ze vrouw waren, minder snel verdacht van verzetswerk.

Het archief heeft unieke objecten van verzetsvrouwen in de collectie, zoals het pistool van Hanne Schaft en heeft samengewerkt met families van nabestaanden en van hen waardevolle objecten in bruikleen gekregen. Hiermee wordt het verhaal van de verzetsvrouwen verteld.

Deze permanente tentoonstelling is te bekijken in het Noord-Hollands Archief, Janskerk, Jansstraat 40, Haarlem. Zie: Noord-Hollandsarchief.nl

worden. Van Liesje Dammers is veel minder bekend, hoewel zij ook zoveel dapper verzetswerk heeft verricht. Gelukkig is Elise Dammers niet geheel in de vergetelheid geraakt. In de Verzetsheldenbuurt in Bussum Zuid is er een straat naar haar vernoemd: het Elise Dammershof. Een hofje, bescheiden, net zoals zij dat was. Ook in de onlangs geopende permanente expositie Vrouwen in Verzet in het Noord-Hollands Archief wordt haar naam genoemd.

Het veelbelovende leven van Elise Dammers, de moedige, strijdbare studente uit Het Spiegel, werd door haar dappere daden in de kiem gesmoord. Ze moest het met de dood bekopen.

LIES DAMMERS

BRONNEN

Politiedagrapporten 1945 uit Archief Gooi en Vecht Historisch, Stadsarchief Amsterdam, Arolsen Archives, Historische Kring Bussum, Joods Monument.

- 1 Dit pand, gebouwd in 1902 en ontworpen door architect G.J. Vos, is nu Gemeentelijk Monument.
- 2 Tijdens de oorlog waren veel studenten actief in het verzet. Vanwege het studentenverzet liet de bezetter studenten vanaf 1943 een loyaliteitsverklaring tekenen waarin ze beloofden niets te ondernemen tegen de bezetting. Het overgrote merendeel van de studenten weigerde te tekenen en werd daarop uitgesloten van de universiteit.